

rokkal és megszállottakkal elszántan egy levegőt szívni, egészen addig, míg az unalmas-csodás prousti irodalom bűvköréből ki nem kerülünk. De perzsául tanulni felesleges idővesztéség.

A LEGÚJABB NEMZEDÉK TALÁNYOS ARCA

Irta: Sötér István

A MAGYAR irodalom legfiatalabb «huszas» nemzedéke tulajdonkép meg sem alakult még, csatasorai el sem rendeződtek — nem tudjuk, hány hely vár még közöttünk üresen távolban maradókra, késlekedőkre s a felbukkantak is hol vannak még attól, hogy csak sejtessék igazi arcukat. Hol vagyunk még attól, hogy e nemzedék harcosainak erejét összehasonlítsuk, és megmondhassuk, ki marad meg, ki vész el nyomtalanul, ki az, kit irodalompolitikai hullámok kapnak fel s ki az, kinek műve hálátlanul, észrevétlenül, de csökönnyösen érik késői korok számára! Tudhatjuk-e, ki marad meg hűségesen, vállalt igéi mellett, a szűk ösvényen s ki keres kényelmes lankát a siker, a könnyű és gyors elismertetés felé. E nemzedék kész költőkkel, «korán tökéletes» versekkel indult s voltak, kik hamar jósolták, hogy «a fiatal irodalomban a líra a vezető műfaj, erőben és hangban messze maga mögött hagyva a prózát és a drámát» — de nem tudjuk, nem váltanak-e váratlanul színt a húszéves lírikusok, nem bújik-e ki belőlük harmincas korokra a csontos prózaíró. A huszas nemzedék elindult, tökéletes versekkel és tapogatózó regényekkel, olyan tetszetős összhangban, olyan jellegzetes «szellemtörténeti» vonásokkal, hogy csak önmegtartóztató kritikusok nem mondták ki rájuk a végső, összefoglaló tézist!

Mily kevéssé gyanakvók az emberek nagyonis *nyilvánvaló* véleményeikkel szemben! A törvény megrögzíthető tisztasága és érvénye kedvéért mindenki szemet húny a mozzanatok anarchiája, a «zsibongó valóság» felett: túlhamar kibújik a szellem emberéből a szellemtörténész. De nem gyanús az első pillantásra feltáruító titok, az önmagát kellett rendszer és összefüggés? Nem visz gyakran tévedésbe a csalhatatlan éleslátás, a törvényszerűséget héjaként megragadó tekintet?

Am véletlenül sem szabad hebehurgyasággal vádolnunk azokat, kik e nemzedék felett szavukat hallatták. Annyi óvatosság van minden kritikusban, hogy ne akarjon túlmerész időjós-lást csinálni — senki sem vállal kétes felfősséget e nemzedék jövőjéért.

El sem indultak a húszévesek, máris özönével szakad rájuk a feddés, fejcsóválás, lebecsülő legyintés, rokoni intés. Micsoda nemzedék! Első látásra csupa «széplélek», «filozopter» — s mégsem válik lelkesen alkalmazkodó író-tanonc belőlük! Dilettáns társadalomtudósok keveslik «szociális hajlamukat», önnön esztétizmusuktól megcsömörlött költők könyvszagot szimatolnak rajtuk. Általában nem elég forradalmárok, hangjuk nem elég harcos — epigonok! Minek folytatnók.

Hálás, csaknem divatos az elégedetlenség e nemzedékkel szemben. Legtöbbször tanácstalanul nézik, mert a fiatalok nem láznak, nem adnak ki harcos kiáltványt, nem tépik meg az öregek szakállát — de ugyanekkor nem is vállalnak apródi szolgálatot, régi és friss irodalmi vezérek mellett. Nem lehet őket ellenfélként kezelni, de tanítványként sem. Mennek a maguk útján és bár ezek az utak nem meglepőek első pillantásra, az idősebbek mégis érzik, hogy nem szándékaik szerint történik valami. Krudyt, az új franciákat és angolokat emlegetik, szürrealizmust legyintenek — s azt, hogy ugyane mintákhöz nekik is közük volt. De mennyire más az a tanulság, amit a fiatalok maguknak levontak ezekből az újítókban! Az idősebbek szemében az ő forradalmuk divat volt, újdonság, mit bírálva, kételkedően, óvatosan értékesítettek — a húszéveseknek azonban első, mély élmény, mely rabul ejtette őket és melytől hősieken próbálnak szabadulni.

A fiatalság nem kezdhetett forradalmat, mert forradalma a legvadabb konzervatizmus lett volna. Konzervatizmus és nem klasszicizmus — amit gyermektegn sznobsággal mind gyakrabban állítanak elénk minta és példaként. Lehet-e valaki igazán klasszikus tomboló kamaszkor, féktelen romantika, éremlyítő zsúfoltság előzménye nélkül.

Bármennyire igyekszem kívülről, elfogulatlanul tekinteni a kérdést, nem tudom a fiatal nemzedéket oly szenttelennek, oly kevésbé «lázádonak» érezni, mint egyesek. Biztos, hogy a lobogás, a lázadás más köntösben jelentkezik, most, mint amilyent megszoktak az előttünk járók. Nem első lennék, akik gyermekkori álmom, emlék és halál ihletésére utalnék e nemzedék tagjainál (a fiatal lírikusokat e csillagzatok alatt mutatja be Makkai László). A tündéri tájakra talán előbb jutottak el, mint az idősebb nemzedék hasonló vágyú látnokai. Nem meglepő, hisz láttunk már mesztert, ki felfrissült tanítványai ujságán! Ahogy ez az új nemzedék az irrealitás tündérkertjeinek jelenései felé tör, a német romantika legvadabb, Jean-Paul-i, Hoffman-i, Novalis-i sóvárgásait idézheti elénk. Az előttünk járók csoda-keresése mögött igen gyak-

ran, divatot, vagy rezignált kétkedést érzünk, egyezkedésre kész okosságot. Elvesztették a csodát, mielőtt elérhették volna, túl bölcssek, tapasztaltak, túlon túl szomorúak voltak ily gyermeki dolgok számára. Hogy eshetett volna csoda velük, mikor inkább pszichológusok voltak, mint örültek, ábrázolók inkább, mint látók. Hogy várhatták a csodát, mikor nem volt rá égető, megalkuvást nem tűrő szükségük? Hitték-e valaha, hogy a hegy felkél és a tengerbe dől?

A fiatalok, úgylátszik hiszik, mert a szükség kényszeríti őket erre. Miben higgyenek, ha nem ebben? A forradalomban talán, amit sorozatosan kompromitáltak előttük? Vagy tegye szigorú programmá az «égető» problémákat, próbáljon korszerű, időszerű maradni? (nem az időszerű lesz leghamarább időszerűtlenné?) Németh László adta a legjobb tanácsot mindenkinek: — alkossunk remekműveket! Mert ami nála, Illyésnél maradandó példa: mű, az a velük küzdők legtöbbjénél dilettáns recept, középút irodalom és tudós szociográfia között. Mi sem könnyebb és hálásabb mint az ilyen időszerűség. A fiatal nemzedék gyanakvón, kétkedően nézi az előtte folyó kísérletet és úgy érzi, hogy egy megszállott vers több «szociális lelkiismeretet» képvisel, mint két ívnyi falukutató tanulmány.

A politikai értelmű forradalmat nem a megalkuvás, hanem a forradalmak nyilvánvaló csődje zárja el a fiatal irodalom elől. Túl kényelmes ma a forradalom! — mondhatná, aki kedveli a paradoxonokat.

A forma forradalmát azonban sürgetőbbnek érezzük, mint az előttünk járók. Az új klasszicizmus profétái feledik, hogy az Ady-Babits nemzedék forradalma csak a lírára terjedt. A próza forradalma talán most van születőben — és ez az ő érdemük is, mert nélkülük aligha juthat e műfaj is teljességre. Bár az is igaz, hogy sem ők, sem az utánuk következők élcsapata (az egy Cs. Szabó kivételével) sem igyekezett túllépni a realizmus határain. Mi több, kritikusaik dogmát és elsajátítható iskolát csináltak a mesterek módszeréből — iskolát, melytől az új nemzedék mind élesebben fordul el. De ez az iskolás kényszer akadályozza meg abban is, hogy igazabb hangjai aránylag korán érvényre jussanak; az előttük járók túlsok megalkuvást követelnek tőlük. Természetes és megbocsájtható, hogy az idősebbek azokat a hangokat engedjék érvényre, melyek az ő karukba könnyen beléilleszkednek. De ugyanez okból korai volna már meglévő művei alapján ítélni e nemzedékről; jöllehet ezek is eleget árulnak el abból, amit tarsolyában rejt.

Ma még magányos e nemzedék, magányos és szétszórt. Nem ütött pártot, nincs külön folyóirata, nem költözött még külön szüleitől. Aminthogy vezére sincs! Vezért az idősebb nemzedék adhatna, de kit vajjon? Németh László állhatott volna élére e nemzedéknek, ha idő előtt kedvét nem szegik olyanok, kikkel minden kortársat indokolatlanul azonosít.

Mi hát az ujság, mit a legfiatalabb nemzedék ígér? — kérdezhetnők magunkban mi is. Megdöbbenve várunk, felébrednek kétségeink önmagunk iránt. Nem nyilvánvaló, amit mindnyájan érzünk? Nem rí le erről a nemzedékről álmom és irrealitás kábulata? Nem érzik rajta, hogy kockázatosabb kalandba indul, mint elődei? Hogy menekül a közvetlen mintáktól és fejest ugrik, jóllehet nem is tudja, partot fog-e érni? Nem ordít róla a megszállottság! De révületében senki sem kételkedhetik!

Senki sem tudhatja, neki lesz-e igaza, de ő örülne legjobban tévedésének! Korai még választ adni sejtéseire, mert csak sejtésekre felelhetnénk. De köszönnünk kell neki az ürügyet, melyet tiltakozásunkra, magyarázatunkra nyújtott. Ha nem egy kérdésben még meg nem lévő bizonyítékokkal is hadakozunk, hisszük, hogy a nemzedék művei — készek és születendők — majdan minden szavunknál ékesebben szóló bizonyossággal és cáfolattal szolgálnak.

ÁPRILIS

*Tavasza készülődünk,
Benned is rügyek nyitnak —
Álmokat tép a kétség
De velünk van a szépség.*

*Mely új utakra kerget;
Gyomlálunk régi kertet,
Hol szánkig ér a dudva
Kezünk már érdes, durva.*

*És kiserken a vérünk,
Emberként, cífrán élünk,
Hazudjuk sok szép bűnünk
És egymás csókján fülünk.*

*Lázakat hajt a szél is
Járatod magad s én is,
Biztatom járadt ajkunk,
Frissüljön s kósza harcunk.*

*Talán ma érted szép lesz,
Ha értelek, ha értesz...
Vagy zajló jég a kedvünk?
És április szerelmünk.*

Imrik Klára